

George G. Potra

*Nevoia de Titulescu**

La 29 august 1936, Nicolae Titulescu era eliminat de pe scena politică.

Nedrept.

La 17 martie 1941, Nicolae Titulescu se stinge din viață.

Prematur.

Se încheiau o existență și o carieră sintetizate emblematic, de însuși marele om politic și diplomat român, prin formula „20 de ani în tranșeele păcii“, opera și acțiunea politico-diplomatică consacându-i un loc proeminent în istoria României moderne.

S-a scris și se va scrie despre Nicolae Titulescu.

Niciodată prea mult.

Lucrările, studiile, articolele ce i-au fost și îi sunt consacrate conturează o întregă literatură.

Elogiile ce i-au fost aduse mărturisesc fascinația exercitată de om și operă asupra contemporanilor și posterității.

Fie-ne permis să apelăm la două mărturii, având drept autori doi „monștri“ ai publicisticii secolului nostru.

În plin al Doilea Război Mondial, englezul Wickham Steed scria: „Eu cred că va trece multă vreme până când amintirea lui se va șterge din mintea poporului român, pentru că va veni o vreme când România se va ridica și va avea nevoie de întreg ajutorul ce i-l pot da fiii ei. Și atunci, aceia dintre noi care n-au uitat ce a făcut, ce a gândit și ce s-a străduit Titulescu să facă îl vom glorifica, ca pe unul dintre cei mai mari oameni politici ai României“.

În ajunul celui de al Doilea Război Mondial, francezul Raymond Cartier scria: „Ti-tu-les-cu! Cele patru silabe ale numelui său sonor au umplut istoria diplomatică de după război. El a fost unul dintre marii oameni ai României, unul dintre marii oameni ai Micii Înțelegeri, unul dintre marii oameni ai Genevei și, pentru a spune totul, unul dintre marii oameni ai Europei [...]. El a fost cel mai strălucit și cel mai dinamic dintre toți cei care au vrut să construiască o Europă nouă, bazată pe egalitatea puterilor și pe respectul tratatelor. Când norii au suit la orizont, el a fost unul dintre primii care a înțeles și primul care a vrut să ridice un dig contra inundației care se anunța“.

* Eseu publicat în „Academica“, an II, martie 1992, nr. 5 (17), pp. 32, 31; în Adrian Năstase, George G. Potra, *Titulescu – Ziditor de mari idealuri*, Fundația Europeană Titulescu, București, 2007, pp. 22–34.

La 110 ani de la nașterea sa, înțelegem nu doar să-i aducem un pios omagiu – meritat cu prisosință –, ci să ne întoarcem, din nou și din nou, la el, ca la un model.

Opera lui Titulescu nu este o simplă pagină de istorie.

Opera lui Titulescu are valoarea unui mesaj de remarcabilă actualitate.

Cel puțin noi, românii, așa o înțelegem, așa o resimțim.

Căci Titulescu a fost o mare Conștiință.

Dacă acțiunea sa politico-diplomatică dă conținut unor întregi capitole de istorie interbelică, Gândirea sa continuă să fie un izvor de aleasă inspirație pentru judecarea și descifrarea Istoriei, un exemplu de abordare lucidă și constructivă a treburilor lumii și o pledoarie – amendabilă în aspectele sale particulare, dar valabilă în esența ei – pentru soluții care să dea Sens și Continuitate Devenirii, care să lase Umanității noastre șansa de a intra în Mileniul Trei.

Cineva compara, cândva, pacea cu sănătatea. Vorbim despre ele mai frecvent și mai patetic atunci când suntem pe punctul de a le pierde. Politicienii au decretat cu emfază că Războiul Rece s-a încheiat, ignorând că acesta a fost războiul care a făcut cel mai mare număr de victime în istoria umanității și că, de la sfârșitul celei de a doua conflagrații mondiale, omenirea a înregistrat sute și sute de conflicte locale. Nu putem decât face presupuneri în legătură cu percepția posterității privind acest fenomen de o amploare și complexitate fără precedent al secolului nostru. Acceptând că Războiul Rece s-a încheiat, putem oare considera noi, cei de astăzi, că ceea ce trăim este cu adevărat o stare de pace? Gândirea lui Titulescu oferă contemporaneității noastre dezamăgite și debusolate un model de abordare lucidă și multilaterală a problemelor păcii, care își păstrează nealterată validitatea dincolo de toate evoluțiile politico-militare înregistrate în ultima jumătate de secol.

Pacea, considerată ca o condiție *sine qua non* a dezvoltării, a eliminării neîncrederii, îndoielii și descurajării și, în același timp, o condiție a afirmării plenare a spiritului și forței creatoare a tuturor națiunilor, pacea ca drept fundamental, sacru, al tuturor popoarelor, identifică în Titulescu un apărător și promotor dintre cei mai fervenți. A afirmat și apărât rolul esențial al păcii într-o lume în care războiul era un fenomen aproape ciclic. A înțeles indivizibilitatea păcii și securității, într-o lume și într-un timp în care interdependențele erau mai dificil de sesizat. A militat pentru o pace globală și justă, relevând că defecțiunile într-o direcție sau alta pun în discuție însuși conținutul noțiunii de pace. A gândit pacea ca un fenomen dinamic, ca o construcție de interes general, în care popoarele sunt primele chemate să se exprime. Prisma titulesciană oferă o posibilitate de înțelegere mai clară a atâtor și atâtor evoluții și situații, fie că este vorba de unele din sechelele

celui de-al Doilea Război Mondial, niciodată reglementate printr-un tratat de pace, fie că este vorba de negocieri și înțelegeri privind conflicte mai mult sau mai puțin recente, în care nu de puține ori cei direct interesați au trăit, sau trăim, sentimentul că acordurile care îi privesc sunt concepute și realizate pe deasupra lor.

Buletinele de știri transmise zilnic de posturi de radio și televiziune aduc informații despre izbucnirea de noi conflicte sau despre radicalizarea altora, înregistrând cu relativă detașare numărul victimelor, mai ales când e vorba de „zone marginale“, departe de orgolioasa civilizație occidentală, europeană sau nord-americană. Evoluția mondială actuală, înregistrând o negare tot mai marcată și o desprindere tot mai evidentă de totalitarism, deci un pas spre libertate, înscrie ca un paradox multiplicarea conflictelor, în Africa, Asia, America de Sud, mai nou în Europa, dându-ne, nu de puține ori, sentimentul confuz al programării savante în laboratoare oculte. Încep să se răzbune toate hotărârile-dictat adoptate în timpul și la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial de marii artizani ai dezordinii universale, Churchill–Roosevelt–Stalin. Observatorul și analistul vieții internaționale nu-și pot refuza constatarea că se jonglează, tot mai des, inclusiv la tribuna unor foruri internaționale, cu nevoia și utilitatea sancțiunilor, cu imperativul unor intervenții militare adjucecat prin „hotărâri democratice“. Bunele oficii pentru găsirea unor soluții negociate cedează teren nervozităților și amenințărilor și, adesea, unor soluții impuse de „cei ce știu mai bine ceea ce le trebuie celorlalți“.

Problematica războiului și a efectelor sale sociale identifică în Titulescu unul din analiștii cei mai profunzi și rafinați. Titulescu are meritul de a fi infirmat până la descalificare arguțiile privind caracterul immanent și implacabil al războiului, de a fi demistificat ideea războiului victorios, de a fi pledat constant pentru ca forța să fie eliminată din relațiile internaționale și de a fi susținut, în mod argumentat, posibilitatea de a reglementa toate diferendele internaționale pe cale pacifică, politică, indiferent de natura lor, de zona de desfășurare și de factorii implicați.

Concepția lui Titulescu privind apărarea și consolidarea păcii se fundamentează pe doi factori de importanță extremă: realizarea unei mentalități pacifice, pe de o parte, și organizarea legală a păcii, pe de altă parte.

Titulescu a înțeles că dincolo de etnii și religii, de frontiere, de sisteme socio-politice, alianțe și ideologii, noi toți aparținem uneia și aceleiași marii familii umane. Titulescu a înțeles acest mare adevăr și a pledat patetic pentru integrarea ideii solidarității în conștiința maselor, fiind convins că realizarea unei mentalități pacifice era în măsură să asigure premisele și cadrul pentru abordarea și rezolvarea problemelor păcii.

Crezând în pace, luptând pentru pace, dedicând acesteia gândul și fapta sa, Titulescu a văzut în educația pentru pace mai mult decât un imperativ moral, identificând într-un asemenea demers – la care erau chemați să contribuie solidar oamenii politici și oamenii de știință – o forță acțională, menită să modeleze conștiința și, pe cale de consecință, să intervină în adoptarea deciziilor politice la scară națională și internațională. Cunoscând bine resorturile și mecanismele determinărilor politice în arena internațională a vremii sale, Titulescu – ca un adevărat democrat ce a fost – nu s-a împăcat niciodată cu un anumit dispreț politic manifestat față de opinia publică, omul politic și diplomatul român afirmând, deopotrivă, dreptul acesteia de a fi informată și dreptul acesteia de a fi ascultată. Evoluțiile postbelice, în general, și cele actuale, în particular, nu fac decât să confirme – prin atât de numeroasele lor tensiuni și conflicte, prin manifestările de intoleranță și violență – permanenta actualitate a educației pentru pace, acțiune căreia Titulescu i-a fost precursor și promotor.

Orice analiză a ideilor și acțiunilor lui Titulescu în privința organizării păcii nu ar putea ocoli constatarea că ne aflăm în fața unui sistem coerent, fundamentat pe o mare capacitate de pătrundere și înțelegere a sensului și conținutului dezvoltării social-istorice, în prezența unei concepții și a unei acțiuni bazate pe rațiune și moralitate, propunând direcții și obiective în care se regăsesc interesele tuturor popoarelor.

Dezvoltarea relațiilor între state pe multiple planuri – relații întemeiate pe principiile și normele dreptului internațional – reprezenta pentru Titulescu un obiectiv primordial și un mijloc sigur de organizare a păcii. Principiile independenței și suveranității naționale, deplinei egalități în drepturi, integrității teritoriale și neamestecului în treburile altui stat reprezentau în concepția sa condiții *sine qua non* ale dezvoltării relațiilor între state, ale existenței libere a tuturor popoarelor și ale afirmării plene a personalității lor.

Sublinierea importanței unor asemenea principii se impune cu acuitate, căci sfârșitul de secol ne confruntă – în condițiile unei destructurări a sistemului postbelic de relații internaționale și ale eforturilor de construcție a unui nou sistem de relații internaționale – cu numeroase tentative, evidente sau insidioase, de golire de conținut sau de ignorare a unor asemenea principii.

Citirea și recitirea atentă a lui Titulescu nu lasă niciun dubiu privind contribuția sa la definirea acestor principii și, mai presus de aceasta, l-a înțelegerea și afirmarea corelației intime dintre ele, a faptului, subliniat cu atâta pregnanță, că ele reprezintă un tot indivizibil, că nu e suficientă doar recunoașterea lor *de jure*, ci se impune respectarea lor *de facto*, că, mai ales, pentru statele mici și mijlocii, ele reprezintă, pentru o lungă perioadă istorică, valori inalienabile. Pledând ca puțini alții pentru cooperarea internațională, Titulescu a înțeles să afirme fără echivoc că ea nu se poate

realiza decât între egali, că niciun considerent nu poate justifica renunțarea la atributele de independență și suveranitate, că orice formulă de asociere sau de cooperare cerând un asemenea preț nu poate fi acceptată decât cu riscul pierderii propriei identități.

„Exegeți“ de ultimă oră ai lui Titulescu, de la noi sau de aiurea, vor să ne facă să credem că Titulescu a operat cu asemenea principii în funcție de circumstanțe, că gândirea sa refuza o înțelegere *stricto sensu* a acestora și că o asemenea percepție este proprie prizonierilor unei viziuni dogmatice, naționaliste, exclusiviste, contemporani lui sau contemporani nouă. Nimic mai fals! Mărturisește în acest sens respingerea categorică de către Titulescu a arguțiilor tuturor celor care incriminau independența și suveranitatea ca un obstacol în calea organizării păcii și a edificării cooperării internaționale.

Ni se repetă – până la intoxicare – că Titulescu a înțeles obstacolul pe care frontierele îl reprezintă pentru dezvoltarea colaborării și că el a pledat pentru „spiritualizarea frontierelor“. Desprinderea, din discursul complex al lui Titulescu privind Țara, a unei asemenea sintagme, de mare frumusețe și, mai ales, invocarea sa abuzivă, nu înseamnă altceva decât o alterare a conținutului gândirii și demersurilor sale. Înainte de a evoca „spiritualizarea frontierelor“, Titulescu a pledat și a acționat pentru unitatea națională și integritatea teritorială, pentru apărarea frontierelor. Începutul de secol, dar, mai ales, anii de după Primul Război Mondial au stat pentru noi, românii, sub semnul revenirii la Țară a teritoriilor smulse prin violență de imperiile vecine, a redobândirii Transilvaniei, Basarabiei și Bucovinei, a consolidării și renașterii drepturilor asupra acestor pământuri dintotdeauna românești, a apărării granițelor sfințite cu sângele atâtor milioane de eroi martiri, a apărării lor la Est, la Vest, la Sud, peste tot și întotdeauna. Titulescu nu s-a jucat cu cuvintele. „Spiritualizarea frontierelor“ nu a însemnat pentru el niciodată o plasare în plan secundar a ideii apărării acestora și, cu atât mai puțin, a necesității apărării ferme a lor. „Spiritualizarea frontierelor“ însemna pentru el renunțarea la orice manifestări de autarhie, izolaționism, exclusivism, însemna cooperare între egali, în condițiile prezervării și respectării drepturilor inalienabile ale fiecăruia. Aceasta este lecția lui Titulescu, lecția învățată de el însuși de la toți marii săi înaintași, a căror operă Titulescu a înțeles să o continue și să o consolideze. Orice încercare de a-l acredita altfel pe Titulescu ține nu doar de neînțelegere sau de discreditare, ci de susținerea unor interese care nu au nimic comun cu acelea ale poporului român.

Refuzul oricărei tentative de ingerință venind de aiurea constituia pentru Titulescu un principiu complementar de cea mai mare importanță, dreptul fiecărei țări de a-și elabora și promova politica internă și externă fiind în afară de orice discuție. Istoria națională înscrie la loc de cinste marile campanii duse de către Titulescu contra tentativelor unor cercuri

politice și financiare internaționale de a interveni, între cele două războaie mondiale, în treburile românești, sub asemenea pretexte cum erau cuantumul datoriilor de război, acordarea de împrumuturi externe pentru stabilizare, problema optanților, regimul minorităților. Evocând asemenea atitudini care-l definesc în cel mai înalt grad ca patriot român, nu o facem doar din rațiunea de a-i fixa cu mai multă precizie locul în istorie, ci pentru a sublinia că o asemenea gândire și o asemenea acțiune nu țin de circumstanțe, ci de exigența ființării noastre, acum și în viitor, totdeauna. Respingerea categorică și cu demnitate a tuturor încercărilor unor instituții sau foruri internaționale, a unor centre de putere sau personalități politice de a se substitui voinței naționale autentice, dreptului statului român de a decide în deplină suveranitate asupra a tot ceea ce îl privește – politică, economie, naționalități, religie –, a tuturor încercărilor de a ne impune un anumit sistem de organizare și o anumită evoluție, de a ne plasa în zone sau sfere de interes(e) dincolo de (sau nu totdeauna coincidente cu) interesul nostru național, autentic, reprezintă condiția supraviețuirii noastre în demnitate, continuitatea unei gândiri și unei conduite cărora Titulescu le-a fost – alături de atâția alții – susținător și promotor.

Titulescu a înțeles că pacea nu ar rămâne decât un simplu cuvânt dacă ea nu s-ar fundamenta pe securitate. Securitatea însemna pentru Titulescu eradicarea forței și a amenințării cu folosirea forței din relațiile internaționale, ceea ce presupunea eliminarea războiului ca „instrument legal“ de soluționare a conflictelor dintre state, definirea agresiunii și angajamentul de a nu recurge la agresiune indiferent care ar fi argumentele de ordin intern sau extern care ar putea să fie invocate, elaborarea de instrumente juridice internaționale instituind obligativitatea rezolvării pe cale politică a diferendelor între state. Securitatea însemna pentru Titulescu acele structuri organizaționale, de tip subregional, regional sau continental, menite să asigure respectarea normelor și principiilor de drept internațional, o politică de stabilitate și cooperare, o evoluție pașnică a raporturilor interstatale în zonele de cuprindere.

Abordările problemei securității și cooperării europene din anii '70 și '80 au confirmat în esența lor judecățile titulesciene în materie. Evoluțiile pe continentul european au confirmat judiciozitatea combaterii de către Titulescu a pozițiilor celor care împărțeau sau împart în mod artificial preocupările în această direcție, în „securitate occidentală“ și în „securitate răsăriteană“, cu toate efectele negative pentru acest proces, după cum au confirmat validitatea noului tip de securitate, rupând cu tradiția care aprecia gradul de securitate al unei țări după gradul său de înarmare. Schimbările fundamentale din țările Europei de Est – cu toate consecințele lor în plan politic și militar la nivel continental și mondial – pun în termeni calitativi noi problema structurilor și mijloacelor menite să servească securitatea continentului. Tendințe mai mult sau mai puțin evidente de a aborda această

chestiune pe aceleași traiectorii artificiale (Vest și Est), cu ierarhizări incerte și riscuri imprevizibile – pe de o parte de a înlocui în procesul decizional privind securitatea și cooperarea europeană principiul consensului, așa cum a fost el stabilit prin Actul final de la Helsinki, prin regula majorității în chestiuni în care unanimitatea nu poate fi ocolită decât cu riscul încălcării grave a normelor și principiilor de drept internațional, a drepturilor și intereselor unuia sau altuia dintre statele membre, pe de altă parte – impun diplomației românești atente evaluări și reevaluări, în care apelul la modelul titulescian, concepând securitatea ca un tot – principii, structuri, mijloace, instrumente – poate reprezenta o sursă de inspirație pentru identificarea și promovarea celei mai adecvate acțiuni politico-diplomatice în prezent și în viitor.

Gândirea și acțiunea îl recomandă pe Titulescu ca pe un mare european. A fost unul dintre cei care au relevat în modul cel mai pertinent acele contribuții care asigură Europei un loc proeminent în istoria civilizației. A fost unul dintre cei care au apărat valorile Europei, reliefând capacitatea de iradiere a culturii și civilizației continentului nostru. A fost unul dintre promotorii cei mai fervenți ai cooperării europene, ai lărgirii și diversificării acesteia. A fost unul dintre cei ce au atras atenția asupra marilor răspunderi ale Europei pentru evoluțiile la scară planetară.

Titulescu a gândit totdeauna destinul României în coordonatele europene, înțelegând că România este în Europa și că Europa fără România nu poate fi. Lucid și demn, Titulescu nu a bătut niciodată la porțile Europei pentru a asigura așezarea țării sale pe scaunul la care-i dau dreptul vechimea, statornicia, locul și rostul în istoria continentului, aportul la cauza apărării civilizației europene, contribuția adusă la îmbogățirea patrimoniului european în cele mai diferite teritorii ale inteligenței și frumosului.

Titulescu n-a cerut intrarea în Europa. Nu pentru că i-ar fi fost rușine să o facă, nu pentru că i-ar fi fost frică că n-ar obține-o, nu pentru că n-a mai avut timp pentru un asemenea demers. Titulescu n-a făcut-o pentru că i s-ar fi părut nefiresc și gratuit să ceri ceea ce este, să obții din partea altora confirmarea unei calități pe care dacă o ai, o ai, dacă nu o ai, nu o ai, ea neputând fi obținută printr-un scrutin mai mult sau mai puțin democratic, pentru că i s-ar fi părut nedemn să ceară acte de recunoaștere pentru un dat istoric și să solicite confirmări pentru o realitate evidentă.

Titulescu n-a gândit niciodată Europa în termeni Vest și Est și n-a confundat niciodată Europa doar cu o parte a ei, Europa fiind popoarele și culturile ei, toate, ideile și aspirațiile națiunilor ei, toate, valorile sale, toate, victoriile și înfrângerile ei, toate.

Omagiindu-l pe Titulescu, astăzi, ar trebui poate să-i mulțumim și pentru faptul că n-a cerut niciodată intrarea noastră în Europa, considerând suficient să ne apere locul și dreptul în Europa și să ne reprezinte în Europa exact la înălțimea demnității românești.

Puțini sunt oamenii politici și diplomații care au înțeles, asemenea lui Titulescu, în urmă cu mai mult de o jumătate de secol, importanța rezolvării problemelor economice pentru destinul păcii europene și internaționale. Afirmând că foamea, subdezvoltarea, lipsa de materii prime și de debușuri economice, de credite, comerțul îngreunat de bariere economice de tot felul, determină neîncredere, teamă, nemulțumire, blochează canalele de comunicare, îi slăbesc bazele înțelegerii și ale colaborării, generând în ultimă instanță tensiuni și conflicte. Titulescu a atras atenția asupra necesității de a adopta în toate aceste chestiuni măsuri concrete și coerente care să fie fructul unei colaborări vaste și reciproc profitabile între toate statele, ceea ce ne permite să-l considerăm un precursor al unei noi ordini economice mondiale.

Dificultățile economice pe care fostele țări socialiste le traversează astăzi – considerate de nu puțini ca fiind mai grave decât cele încercate de statele europene în perioada de după cel de-al Doilea Război Mondial – readuc în actualitate ideile lui Titulescu privind locul și semnificația rezolvării problemelor economice în procesul construcției europene, în edificarea și consolidarea unui sistem de securitate și cooperare. Mesajul ineluctabil al lui Titulescu este că pacea și securitatea nu se pot obține într-o lume împărțită brutal între bogați și săraci, între favorizați și dezmoșteniți și că în interesul însuși al supraviețuirii civilizației solidaritatea și întrajutorarea se impun ca o exigență de prim ordin pentru ieșirea din impas.

Titulescu a pledat pentru organizația internațională cu vocație de universalitate – relevând și susținând constant rolul acesteia în apărarea păcii și în dezvoltarea colaborării –, împotriva denigratorilor, pesimiștilor și a celor ce-i doreau dispariția. Lucid și critic, Titulescu recunoștea insuficiențele Societății Națiunilor, nu pentru a-i diminua competențele sau pentru a slăbi încrederea în ea, ci pentru a stimula orice acțiune consacrată perfecționării sale, eliminării tuturor elementelor divergente și identificării mecanismelor de acțiune directă, reală, constructivă, de interes general.

Lărgirea numărului statelor membre ale Organizației Națiunilor Unite până la a coincide cu cvasitotalitatea statelor lumii de astăzi, amplificarea sferei de cuprindere sub raport problematic a organizației – politicul, economicul, socialul, științificul, culturalul regăsindu-se complementar în sfera preocupărilor –, perfecționarea structurilor organizației în sensul unei mai mari democratizări, ca și în acela al reflectării mai exacte a realității – și este suficient să evocăm perspectiva apropiată a sporirii numărului membrilor permanenți ai Consiliului de Securitate – îl confirmă pe Titulescu în mod strălucit în toate aprecierile sale privind vocația, rostul, preocupările, funcțiile și răspunderile organizației internaționale.

În serviciul marilor sale idei, Titulescu a pus o acțiune perseverentă, remarcabilă prin durata și continuitatea sa, acțiune împlinită cu un entuziasm

fără egal, cu o pasiune ardentă și o vitalitate neslăbită, diplomatul român fertilizând cu generozitate dezbaterile, negocierile și demersurile tuturor marilor organizații și conferințe internaționale ale vremii sale.

„Pelerin al păcii“, „tribun al păcii“, „academician al păcii“ – și organizațiile internaționale, societățile academice, ziarele, revistele și posturile de radio ale timpului său l-au onorat cu atributele cele mai flatante, traducând în egală măsură aprecierea și stima pentru opera sa de excepție – Titulescu s-a făcut pe cele mai diverse meridiane exponentul unei necesități și apărătorul unui ideal.

Omul politic și diplomatul român n-a fost un academist, ci un om de acțiune, care a consacrat cu principialitate și tenacitate gândirea sa și demersul său unuia și aceluiși scop. Discuțiilor sterile, proiectelor himerice, rivalităților mari sau mici, verbiajului devorator de timp și de acțiune, Titulescu le-a opus un ansamblu de propuneri și inițiative concrete susceptibile să asigure materializarea dezideratelor în acțiune.

Dimensiunile gândirii și acțiunii sale invită permanent la reflecție, analiza substanței lor relevându-ne noi și convingătoare dimensiuni ale unei opere remarcabile prin armonia și unitatea sa. Umanismul și democratismul concepției, pe de o parte, realismul și pasiunea acțiunii, pe de altă parte, s-au îngemănat într-o operă de mare valoare teoretică și de remarcabilă importanță practică, în care interesele naționale au fost totdeauna înțelese și susținute în deplin acord cu acelea ale comunității internaționale.

Înlăturat la 29 august 1936 din viața politică a României – ca urmare a unei vaste conspirații externe și a numeroase intrigi interne – Titulescu a fost obligat să ia calea exilului.

Devastat fizic de boală și psihic de mari încercări, trecând în lumea umbrelor la începutul acelei nopți apocaliptice în care fascismul italian, hitlerismul german și militarismul japonez aruncaseră umanitatea în flăcări – dar nu înainte de a fi băut până la fund paharul amărăciunii odată cu răpirea Basarabiei, Bucovinei, Herței, Cadrilaterului, Transilvaniei – Titulescu nu s-a săvârșit ca un înfrânt, ci ca un adevărat luptător. Nu numai pentru că el nu a renunțat la ideile sale, nu numai pentru că nu și-a pierdut speranța în victoria rațiunii, a dreptului și a dreptății, ci pentru faptul că până în ultima clipă a existenței sale a luptat contra războiului, a subliniat responsabilități, a denunțat inerții, a combătut false iluzii, a gândit la așezarea mai dreaptă și mai statornică a lumii de după încheierea războiului.

Circumstanțe complexe au împiedicat ca marele dispărut, săvârșit din viață la 17 martie 1941, la Cannes, să poată fi înmormântat în țară.

Încă de la 5 ianuarie 1940, simțindu-și sfârșitul aproape, Titulescu lăsa următorul testament: „În ce mă privește, cum m-am considerat întotdeauna ca un soldat al teritoriilor alipite României între 1918 și 1920, doresc să fiu îngropat la Brașov, într-un loc ceva mai la o parte. Prietenii mei din Ardeal vor ști să găsească un loc potrivit dorinței mele. // Take

Ionescu sus la Sinaia și eu la picioarele lui, jos la Brașov, pentru repausul etern, este felul cel mai convenabil și doresc ca locuitorii Brașovului să accepte dorința mea“.

Nevoia de Titulescu a primit în această primăvară împlinirea într-un act de semnificație.

După jumătate de secol el și-a regăsit cu adevărat binemeritata odihnă în Pământul Românesc, la Brașov.

Avându-l în Inima Țării vom fi mai siguri și mai puternici, prezența sa reverberând peste Timp legatul sfânt al păstrării Integrității și Neatârării României, căruia i-a închinat întreaga sa viață de Gânditor și de Luptător.

Ardealul a fost unul din primele cuvinte rostite de către Titulescu în cariera sa politică:

„România nu poate fi întregă fără Ardeal; România nu poate fi mare fără jertfă! // Ardealul e leagănul care i-a ocrotit copilăria, e școala care i-a făurit neamul, e farmecul care i-a susținut viața. Ardealul e scânteia care aprinde energia, e mutilarea care strigă răzbunare, e fățarnicia care cheamă pedeapsa, e sugrumarea care cere libertatea! Ardealul e românismul în restriște, e întărirea care îndepărtează dușmanul, e viața care cheamă viața! [...] // Pentru Ardeal nu-i viață care să nu se stingă cu plăcere; pentru Ardeal nu-i efort care să nu se ofere de la sine; pentru Ardeal totul se schimbă, totul se înfrumusețează, până și moartea se schimbă: încetează de a fi hidoasă, devine atrăgătoare! // Ardealul nu e numai inima României politice; priviți harta: Ardealul e inima României geografice!“

Ardealul a fost probabil unul din ultimele cuvinte rostite de către Titulescu.

Avem nevoie de Titulescu – ca și de toți ceilalți tribuni ai Unității și Neatârării Românești – pentru a păstra vie flacăra Speranței și a Credinței în Destinul României Eterne.

Suferind de insomnie lângă destinele țării și având ca singur partid, România, Titulescu ne-a încredințat un legat pe care avem datoria să-l împlinim sub semnul Iubirii de Țară.